

doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica

Oponentský posudok

habilitačnej práce Mgr. Martina Pukanca, PhD.

Etymologický náskres slovanského sveta bohov a démonov (náboženstva a morálky Slovanov)

Prvé kontakty Dr. Martina Pukanca s problematikou slovanských bohov siahajú (aj podľa jeho slov) do obdobia gymnaziálnych štúdií. Svoje vedomosti z tejto oblasti a záujem o túto problematiku prejavoval aj na seminárnych cvičeniach zo slavistiky, staroslovienčiny a aj z vývinu slovenského jazyka. Snaha po hľadaní odpovedí na nové a nové otázky sémantických súvislostí slovanských mien bohov s indoeurópskymi paralelami ho viedla k napísaniu práce *Rozprava o prastarých bohoch Slováka*, ktorú prihlásil do študentskej súťaže v rámci ŠVA v roku 2001. Tejto problematike sa venoval aj v rámci svojej diplomovej práce *Staroslovanské božstvá na Slovensku*, ktorú obhájil v roku 2003.

Práca z oblasti etymológie (nielen panteónu pohanských bohov) je náročná z niekoľkých dôvodov – zaoberá sa problematikou, ktorá je minimálne doložená v písomných prameňoch, na objasnenie sémantických súvislostí sa musia často porovnávať lingvistické a literárne pramene viacerých (príbuzných) jazykov, na významové sémantické posuny je potrebné nazerať z vývinového hľadiska a využívať poznatky paleopsychológie.

Súvislosť náboženstva a morálky a dôležitosti etymológie pri ich odhaľovaní, ako to hlásal filozof Friedrich Nietzsche, vyplýva predovšetkým z toho, že význam slova súvisí s náhľadom človeka na svet a teda odhaľovanie prvotných významov slov nám dáva možnosť nazrieť do spôsobu myslenia, uvažovania našich predkov a poznávať ich mentálne vnímanie sveta a duchovna. Obraz dobra starý niekoľko tisícročí musíme vnímať vtedajšou optikou, porovnávaním filozofií a náboženstiev mnohých kultúr. Ak M. Pukanec v úvode habilitačnej práce píše, že predkladaná práca je len náskresom knihy o etike a ešte nedozrel čas na ozajstnú knihu o etike, tiež som v tejto otázke skôr skeptikom. Riešenie otázky étosu, mravnosti a spravodlivosti ľudského konania prekračuje rámec etiky a stáva sa predmetom filozofie. Ale

aj tu sa dostávame len do úrovne interpretácie a filozofického nazerania na riešenie tejto kardinálnej otázky, ktorá je stará ako ľudstvo samo.

Diskutabilná je formálna stránka práce – uvedenia citovaného zdroja pod čiarou je síce v súlade s citačnou normou ISO 690, ale je skôr typické pre historické práce, nie pre jazykovedu (ale používa sa aj v niektorých lingvistických časopisoch, napr. v *Acta onomastica*). Uvedenie citovaného prameňa v zátvorke za textom by nesťažovalo plynulosť čítania. Rovnako tak by prácu sprehladnil jej obsah na začiatku. Ale obidve poznámky sú viac-menej subjektívneho charakteru.

Predkladaná práca pozostáva z troch základných kapitol, ktoré vyplynuli z analýzy výskumnej problematiky a roztriedenia slovanského panteónu. V prvej kapitole sa M. Pukanec venuje etymológii bohov vojenského charakteru, v druhej kapitole sa venuje démonom ako nevojenským božstvám a tretou, záverečnou kapitolou je otázka morálky našich predkov, predovšetkým v súvislosti s interpretáciou latinského slova *bonus* a sémantických posunov viacerých slov z oblasti morálky.

V niektorých názoroch a interpretáciách zaujíma M. Pukanec osobité stanovisko a viaceré názory posúvajú doterajšie etymologické poznanie dopredu. Sú však aj názory, ktoré je vhodné doplniť, prípadne pozrieť sa na túto problematiku aj inou optikou. K čiastkovým názorom by som uviedol niekoľko postrehov – napr. v kapitole venovanej etymológii teonyma Perún – pri zmienke o výskyte propria Perún v slovenskej toponymii (s. 30) na Gemeri je potrebné doplniť, že aj v oblasti Zvolena a Detvy môžeme nájsť základ tohto teonyma, hoci v súčasnej podobe je pôvodný motivant značne zastretý – vo vodohospodárskej ozalitivej mape a vodohospodárskom pláne je zapísaný potok Perina ako ľavostranný prítok Dúbravského potoka (kataster obce Dúbravy), ktorý pramení južne pod vrchom Perina (597 m n. m.). Oronymum Perina sa dáva práve do súvislosti s Perúnom.

Ďalšia pripomienka je skôr fyzikálneho charakteru, ktorá by z bežného pohľadu jazykovedy nemala mať uplatnenie v takomto posudku, ale pre etymológa je dôležitá. Blesk neudiera do duba pre jeho výšku či mohutnosť (ako o tom uvažuje autor na s. 36), ale preto, že dub má široko rozvetvenú a pomerne plytkú koreňovú sústavu, teda z fyzikálneho hľadiska je najideálnejším vodičom a uzemnením pre elektrický výboj blesku. Preto blesk najčastejšie udiera do dubových porastov a v minulosti sa dub nechával osamelý ako hraničný bod na vrchoch, krížnych cestách a pod., čo bol ideálnym miestom pre úder blesku. Takže spojenie Perúna ako boha hromu a blesku s dubom je zrejmé.

V kapitole 1.2 venovanej etymológii slovanského boha Chorsa pripomína M. Pukanec, že „Všeslavov nočný beh, ktorý smeroval podľa citácie miest približne od severu na juh,

mohol skrížiť jedine ak cestu mesiacu, no vo vonkoncom (chybná väzba, resp. redundantné slovo – pozn. J. K.) žiadnom prípade nie slnku“ (s. 42) a „Chors mohol byť bohom hromu, slnka, mesiaca, ale i čohokoľvek iného“ (s. 43) sa domnievam, že by malo ísť o zápis planét, to znamená, je potrebné písať Mesiac, Slnko a vnímať boha Chorsa ako boha týchto planét. Korektný zápis pomenovaní planét je potrebné urobiť na viacerých miestach práce.

Etymologický výklad bohyne Mokošь treba určite dávať do súvislostí so sémantickým hniezdom *mokrý, vlhký* a nie je potrebné príliš špekulovať nad ostatnými etymológiami. Pokiaľ M. Pukanec v práci častejšie zdôrazňuje spojitosť slovanského panteónu s iránskym a trochu pochybuje nad spojitosťou iránskeho *arədvī* s menom mýtickej rieky a bohyne (s. 71), je potrebné pripomenúť, že najstaršie názvy riek sú často spojené s apelatívami označujúcich vodu, takže sémantické spojenie iránskeho *arədvī* s vlhkosťou je na mieste.

V tretej kapitole práce venovanej morálke starých Slovanov sa M. Pukanec pokúša na základe prehodnocovania významov niektorých slovanských slov (v porovnaní s ich dnešným významom) načrtnúť morálku našich predkov a tým odôvodniť rozdelenie bohov slovanského panteónu. Pri psl. adjektíve **krěpъ* – silný je na mieste otázka, či s týmto slovom možno dávať do súvislosti aj psl. adjektívom **krupъ* (< **krōpъ*) – hrubý, drsný (paralela s litovským *kraupūs* – drsný, nerovný) dochované v niektorých hydronymách a ojkonymách (*Krupinica, Krupina, Krupá...*) alebo aj v apelatívne *krupica*, v českom *křupan* – hrubý, nevychovaný človek. Tu možno vidieť paralelu sémantického posunu *krepy* – silný k významu nedôvtipný, nasprostastý.

Na základe analyzovaného materiálu a roztriedenia slovanského panteónu na bohov a démonov (či už u Slovanov, ale aj iných národov) možno konštatovať, že naši predkovia vnímali svet bipolárne. Z tohto hľadiska teda aj M. Pukancovi vzišlo rozdelenie bohov na bohov vojenského a nevojenského charakteru. Ale dalo by sa uvažovať aj o rozdelení bohov podľa sociálneho rozčlenenia vtedajšej spoločnosti? Autor habilitačnej práce to na niektorých miestach (napr. na s. 95) spomína. Sociálne rozvrstvenie u Slovanov malo totiž vplyv napr. aj na oblasť antroponým – kým vyššie a bohaté vrstvy mali zložené antroponymá typu *Svätopluk, Rastislav, Dobromysl', Jaromír, Svätožizňa* a pod., nižšie, chudobnejšie vrstvy mali antroponymá utvorené z bežných apelatív – *Pohár, Dojka, Remeň, Uzda, Koč...* Takže aj tu by sa dalo uvažovať o bohoch pre najvyššie vrstvy (ktoré boli ale spoločné všetkým) a o bohoch pre nižšie spoločenské vrstvy, ktorým boli zasvätené oblasti úrody, vlahy a pod. Zároveň (ako to dokladá M. Pukanec odvolávaním sa na medzinárodné zmluvy, v ktorých účastníci prisahali na bohov svojho (sociálneho) panteónu) spoločenské etnické pohyby prinášali so sebou aj premiešavanie (najmä nižších) božstiev.

Habilitačnú prácu Mgr. Martina Pukanca, PhD. *Etymologický náskres slovanského sveta bohov a démonov (náboženstva a morálky Slovanov)* odporúčam na obhajobu a po jej úspešnom priebehu **navrhujem** podľa platných predpisov **udelit'** **Mgr. Martinovi Pukancovi, PhD.** vedecko-pedagogický titul docent.

doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

oponent